

ערלת הלב: מילה ופריעה

לפרשות עקב וראה

הרב מרדכי אלון, כ"א מנחם אב, התשע"א

להארות/הערות: matan.ozana@gmail.com

ישנו ביטוי בעברית שמשה רבינו מחדש בפרשתנו (ראה), ואינו מופיע קודם לכן בתורה. מכאן ואילך הוא הופך למטבע לשון מחודש של משה רבינו.

בפרק י"ב מופיעות אזהרות הנוגעות למקום המקדש:

{יג} הַשֹּׁמֵר לְךָ פְּנֵי-תַעֲלָה עֲלֵתֶיךָ בְּכָל-מְקוֹם אֲשֶׁר תֵּרְאֶה: {יד} כִּי אִם-בְּמְקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבֹטֶיךָ שֶׁם תַּעֲלֶה עֲלֵתֶיךָ וְשֶׁם תַּעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה: ...

(דברים י"ב)

לאחר מכן העיסוק במעשרות:

{יז} לֹא-תוֹכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֶיךָ מַעֲשֵׂר דְגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֶת בְּקֶרֶךְ וּצְאֻנְךָ וְכָל-נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִדְבַתֶּיךָ וְתְרוּמַת יָדֶיךָ: {יח} כִּי אִם-לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בְּמְקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ וְשִׂמְחַת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מִשְׁלַח יָדֶיךָ:

(דברים י"ז)

בפסוק י"ז מופיעות המילים "לא תוכל". הביטוי "אינני יכול" פירושו אין לי אפשרות, אבל בפסוק זה משמעו "אין לי רשות". וכך באמת מתרגם אונקלוס: "לית לך רשו".

עד למקום זה לא נוכל למצוא משמעות של איסור במילים "לא תוכל", ומכאן ואילך הביטוי מופיע בתורה גם במשמעות זו. למשל: "שום תשים עליך מלך... לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (שופטים). וכן בפרשת כי תצא בענין השבת אבידה: "לא תוכל להתעלם". אלו שתי דוגמאות נוספות לכך ש"לית לך רשו".

על פרשת השבת אבידה שבה נאמר "לא תוכל להתעלם", הגמרא למדה שמצוות "השב תשיבם" חלה אפילו מאה פעמים. האלשיך הקדוש באר שאם אדם יתרגל לא להתעלם אלא להשיב את האבדה מאה פעמים, הוא פשוט יגיע לדרגה שגם אם ירצה להתעלם - הוא פשוט לא יוכל...

בכל אופן, אם עד כה "לא תוכל" התפרש אצלנו כאימפוטנציה, כעת הוא מקבל משמעות נוספת.

זהו חידוש לשוני של משה רבינו שצריך להבין את עומקו ותוכנו. נצטרך להבין גם מה רצה משה ללמדנו בכך שאת חידושו זה הביא דווקא בפרשת ראה, פרשה שמציבה בפני האדם את הברכה ואת הקללה ואת האפשרות לבחור כרצונו בדרך אותה הוא רוצה.

כדי להבין זאת, נצטרך לחזור לביאור המושג "לב" - שתופס מקום מרכזי בספר דברים, ואת שיאו ראינו כבר בסוף הספר. בציווי האחרון שמצווה משה את העם נאמר: "שימו לבבכם אל הדברים..." ואמרנו שאת הלב - פיזית - אפשר לשים בצד, ולהחזיר לאחור מכן. מושג הלב מקבל חידוש רעיוני גדול בפרשת עקב במיוחד, וצריך להבינו היטב ביחס למקום אחר בספר דברים. מתוך ביאור הלב נחזור אי"ה לביאור המושג "לא תוכל".

יב} וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֹד כִּי אִם לִירָאָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל־
דְּרָכָיו וְלֹא־הִבֶּה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: יג} לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת
ה' וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְנֶךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ:

(דברים י')

רש"י אומר על פס' י"ב שמכאן למדו חז"ל: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". כלומר, יראת ה' איננה בתחום שיפוטו של הבורא, שכן "שואל" משמעו לבקש, אך גם - לשאול חפץ. וכאשר אני שואל, אני למעשה לוקח משהו שהוא שלך לגמרי. יראת השמים, אם כן, היא של האדם, ממש. בה כביכול אין לקב"ה נגיעה.

הגמרא הידועה שואלת "אתו יראת שמים מילתא זוטרא היא?" - ה' שואל מעימנו "רק" יראת שמים, והלא זו עבודה קשה? והגמרא עונה שם שעבור משה זו אכן מילתא זוטרא. בעל התניא מחדש שגם בכל אחד מישראל יש בחינה של משה, ולכן גם בידינו להגיע למדרגה שיראת שמים מילתא זוטרא היא (כדברי הגמרא שם).

אם כן, הפסוק מתחיל בדרישה ה"צנועה" של יראת שמים, ולאחר מכן מופיעות עוד רשימה של דרישות. דוד המלך גם הוא נקט בדרך זו באמרו: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבת בבית ה' כל ימי חי" ובהמשך גם הוא מבקש בקשות רבות אחרות. ועל כך אומר המדרש:

אמר הקב"ה לדוד: בתחילה אמרת אחת שאלתי... שבת בבית ה', וחזרת ואמרת: לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. אמר לפניו: רבונו של עולם! לא יהא עבד שווה לרבו, בתחילה לא באת לנו באחת, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה, ואח"כ פתחת לנו במצוות הרבה, שנאמר: ללכת בכל דרכיו ולשמור מצוותיו ולדבקה בו, הוי דיו לעבד להיות כרבו.

(מדרש תהילים כ"ז)

וצריך להבין - מה המשמעות של דרישה אחת שגוררת אחריה דרישות נוספות? ובכלל, איך בכלל "ליראה ולאבה" יכולים להביא לכל שאר הדרישות מהאדם?

נמשיך בפסוקים, שנראים כעוסקים בענין אחר לגמרי:

{יד} הֵן לֹהֵי אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהֶן: {טו} רַק בְּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק הָיָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחָר בְּזֶרְעוֹם אַחֲרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה:

(דברים י')

גם לאחר שני פסוקים אלו – כשהאדם כבר יודע שלה' השמים ושמי השמים, ויודע הוא שיש נצח ישראל בעולם, עדיין קשה לו להבין מה הדרך "ליראה את ה'", מה הכלי. ואת זה התורה עוד לא מסבירה.

לה' השמים וכל השמים – ובכל זאת, הוא בחר בישראל (כך לפי רש"י). ובעצם אנו "חשוקים" לפניו. כשאנו אומרים שה' חשק בנו, הכוונה שכביכול הוא נתאווה לכך. פעם שאלו את האדמו"ר הזקן מדוע הקב"ה נתאווה שתהיה לו דירה בתחתונים? וענה – על תאווה לא שואלים שאלות.

השאלה היא עמוקה יותר – כיצד יתכן שה' חושק בנו, הלא אין נשיאת פנים לפניו! כנראה שהקב"ה חושק בנו בצורה שאי אפשר לו להתגבר עליה. המהר"ל אומר שהקב"ה כפה עלינו הר כגיגית כדי שיחול עליו דין אונס, שעליו נאמר: "לא יוכל שלחה כל ימיו". והמהר"ל אומר שדברים אלו לקוחים מתוך מדרש (שלא נמצא עד היום אגב).

ועוד: אמרנו שהקב"ה בפועל כן נושא פנים – כלפי עם ישראל בלבד. הקב"ה אוהב תשובה, ובעזרתה ניתן "לשחד" אותו. הגמרא במסכת ברכות מספרת שמלאכי השרת באים בטענות לקב"ה:

דרש רב עוירא זמנין אמר לה משמיה דר' אמי זמנין אמר לה משמיה דר' אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, כתוב בתורתך {דברים י"ז} אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל! דכתיב {במדבר י"ז} ישא ה' פניו אליך אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה {דברים ח"ג} ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה:

(ברכות כ:)

כא הקב"ה מודה שהוא נושא פנים לישראל בצורה מפורשת, אך עדיין לא ברור איך יתכן הדבר. עוד קשה מבחינה למדנית-הלכתית: הלא כתוב בפירוש "ואכלת ושבעת" – משמע שרק כשיש שביעה מחויבים לברך, מדוע חכמים ראו צורך להחמיר כאן?

בפסוק הבא משה מסביר לנו מהו הסוד ליראת ה':

{טז} וּמִלֵּתֶם אֶת עֵרְלֹת לְבַבְכֶם וְעֵרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד:

אנו מבינים שמונח כאן הסוד ליראה את ה' א-לוהינו, אם נדע למול את ערלת הלב.

מסתבר שללב יש ערלה, שאותה צריך למול. מושג מילת הלב חוזר אצל משה רבינו פעם נוספת בפרשת ניצבים:

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־לִבְכֶם וְאֶת־לִבְכֶם זָרְעוּ לְאֶהָבָה אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ:

(דברים ל')

מספר שאלות עולות מפסוק זה:

ראשית, בפרשת עקב המוהל הוא עם ישראל עצמו ("ומלתם" - אתם), וכאן הקב"ה הוא המוהל – הוא זה ש"מל... את לבבך"!

שנית, הקב"ה אומר לי במפורש שהכל בידי, שיראת השמים נתונה רק לי, ורק אני הוא זה שיכול למול – אז איך בכלל תתכן מציאות שבה הקב"ה ימול את לבבי?

נתחיל מביאור מילת הלב.

בערלה שבמילת הבשר ישנם שני חלקים בהלכה: מילה, ופריעה. הדין הוא, שאדם שמל ולא פרע, כאילו ולא מל. ויש לכך נ"מ הלכתיות. מהי מילה ומהי פריעה?

בבשר יש ערלה – שכפי שרש"י מגדיר היא כיסוי שניתן להסירו בקלות יחסית. ולאחר שהסרת את הערלה, יש עוד קליפה דקה שצמודה לבשר ממש, ואותה אי אפשר להסיר עם מכשיר, אותה צריך לפרוע ביד. גם היא כיסוי, אבל היא איננה קליפה גסה אלא קליפה דקה ביותר. בני שמעאל המלים את עצמם – לא מקפידים על שלב הפריעה.

במזמור "לדוד ה' אורי וישעי" יש פסוק נפלא העוסק בלב:

לך אמר ליבי - בקשו פני. את פניך ה' אבקש. אל תסתר פניך ממני...

(תהילים כ"ז, ח)

המילה המרכזית כאן היא הפנים. השאלה המיידית שעולה מפסוק זה היא – אם את "פני" ביקש ליבי – מדוע "את פניך ה' אבקש"? רש"י אומר שצריך לקרוא זאת כך: ליבו של האדם אומר לו בשם ה': בקשו פני, ואז האדם מבקש את פני ה'. אבל קשה, אם הרישא גם מדברת על פני ה' – אז בסיפא לא צריך להיות שם ה' מוזכר כלל.

האדמו"ר הזקן אומר שהרישא מדברת על ליבו של האדם – "לך אמר ליבי" – כאן הלב מדבר עם האדם. עד לפסוק זה בפסוקי המזמור האדם פונה לה': "שמע ה' קולי אקרא וחנוני וענני". וכעת הלב של האדם אומר לו: בקשו פני. הלב אומר לאדם: אתה מבקש מכל הלב – אבל עליך להכנס פנימה יותר, לבקש את הפנימיות שלי עוד יותר, אתה עדיין בחיצוניות הלב.

ללב יש חיצוניות ויש פנימיות. חיצוניות הלב היא לא שלילית. חיצוניות הלב היא כשאני יודע שהלב שלי רוצה משהו – אבל אני יודע שלפעמים יש תאוות, ולכן אני מתבונן ועושה חושבים – ובעזרת השכל מסיט את הלב למקום טוב. זוהי עבודה של השכל על גבי הלב, עבודה של בינה. ועל ידי ההבנה מגיעים בסופו של דבר לרגש. זוהי הדרך הרגילה בה אנו מתנהלים בחיינו.

אבל, יש משהו בלב שהוא עמוק מכל דבר אחר והוא למעלה מן השכל. מכירים אתם מצב בו האדם חפץ בדבר מסוים, בכמין התמכרות לאותו דבר. אותו רגע שבו הלב בפנים אומר לאדם לעשות מעשה כלשהו, ולא ניתן לתת לדבר הסבר שכלי. כך למשל היא מסירות הנפש של האדם - האדם לא מוסר את נפשו מהשכל, הוא מוסר את נפשו מהצד הלבבי שבו, זה למעלה מהדעת.

כלומר, יש משהו בלב שכל אחד מאיתנו יכול לשלוט עלינו – ועליו נאמר "ומלתם" - אתם - את ערלת לבבכם". ויש משהו שהאדם לא יכול למול, אין זה בשליטתו. לכן אומר הקב"ה לישראל – שנינו נמול: אתם תמולו את ערלת הלב החיצונית, ואני אמול את ערלת הלב הפנימית. לכן גם נאמר "ומל ה' אלוהיך את לבבך" – ולא את "ערלת לבבך", כי הערלה החיצונית כבר הוסרה קודם לכן. וכדי שהקב"ה יפרע את הערלה הדקה, מוכרחים בני ישראל למול קודם לכן את ערלת הלב החיצונית. ערלת הבשר היא כ"כ דקה שהיא מעורבת בבשר, היא אינה נתבעת מכל אדם – רק בישראל יש דין פריעה. כי – לך אמר ליבי בקשו פני. ורק אז האדם מבין שבעצם הוא מבקש את פני ה'.

והפסוק מסיים – "למען חייך". אם נלך לאדם המכור ביותר, יש משהו אחד שהוא מכור לו ביותר – והוא: הנשימה, החיים עצמם. למען חייך - יש משהו שהוא חייך עצמם, ויש את כל השאר – כל המותרות. ואת חיינו עצמם רק הקב"ה יכול למול, שם לנו אין כבר נגיעה.

הערלה הפנימית, הדקה, היא כ"כ מבלבלת ומטעטעת, היא מעורבת בבשר - בתוך המידות הטובות והרעות וקשה לעמוד ולהצביע עליה. והואיל ועבודה קשה זו של הפריעה היא כה קשה רק ישראל מחויבים בה, כי רק בהם יש את החתירה המתמדת לפנימיות. וכשסוף סוף הם דורשים את הפנימיות - "לך אמר ליבי בקשו פני", כשהם מגיעים למצב שבו הערלה החיצונית הוסרה, הם מבינים שמה שהם בעצם מבקשים כעת זה "את פניך ה' אבקש", כי מכאן ואילך אין בידם לפרוע. "ומל ה' אלוהיך את לבבך ואת לבב זרעך" - שייך רק בישראל.

בעשרת ימי תשובה קוראים את המזמור: "שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'" – בעל התניא אומר שהמילה 'מעמקים' היתה צריכה לכאורה להיות: 'מעומקים', ממצולות. אלא, פירוש המילה 'מעמקים' הוא אחר: מתוך כך שאני עוסק בפעולת העמקה, חקירה, דרישת ה' בכל מקום, מקירות ליבי – מתוך כך קראתיך ה'.

שאלנו איך יתכן שה' נושא פנים לישראל.

ידוע שהקב"ה נותן אוכל לכל בריה, גם לרשעים. וכשנותנים, אפשר לתת לאחר משהו מתוך הכרח, כי לפי הכללים המוכרים מוכרחים לתת. וכך הקב"ה מכלכל את כל בריותיו, על אף שהם רשעים. ונאמר שכשהקב"ה מכלכל את שרי הרשעה – הוא נותן כמי שזורק מאחורי הכתף, מלאחור (בלשון הקבלה: "כמאן דשדי בתר אכתפוי לשונא"), וכשהוא נותן לאוהביו – הוא נותן מכיוון הפנים. וזה מוכר לכל אחד ואחד מאיתנו. יש רצון ויש רצון. יש חשק, ויש חפץ. יש חיצוניות הרצון, ויש פנימיות הרצון¹.

"ישא ה' פניו אליך" – משמעו לפי זה שהקב"ה מפנה את הפנים אל עם ישראל אוהבו, ונותן להם מכל הלב. לכן אנו מבקשים: "אל תסתיר פניך ממני" – אל תסתיר את הפנימיות שלך ממני, את הפניה שלך אלינו עם הפנים.

¹ הרעיון מזכיר את פתגמו של הרב קוק במגד ירחים: "חשק נטיעת אילנות נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים, המובלט בתקפו בעץ החרוב". חשק הוא הרצון החיצוני, השייך ל'נפש הבהמית' (חשק מלשון חישוק, מקיף את האדם מבחוץ). חפץ לעומתו הוא הרצון הפנימי, השייך לנשמה, ובו לא שייך ערבוב של טוב ברע, רק רצון להיטיב (חסד).

הקב"ה נושא פניו ישראל, כיוון שהם הגיעו למדרגה שבה "ושבעת" זה גם בכזית, ולכן הם מחייבים עצמם לברך במצב כזה. ניתן להגיע למדרגה כזו, והראיה היא רות. כשרות יושבת עם בעז והוא נותן לה קלי, נאמר "ותאכל, ותשבע ותותר" (רות ב', יד) – המדרש אומר (ויקרא רבה לד) שבעז נתן לה 'קליל זעיר'. אני מוכן להתחייב שזה פחות מכבריה. ורוץ שבעה באמת, לא מטעמי נימוס, שכן כך אמר המקרא.

ראיה נוספת לכך שניתן להגיע למדרגה כזו אפשר להביא מהמן: על המן נאמר "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן..." – מה העינוי? פשוט. מדוע אנו נהנים מאכילה? אנו נהנים כיוון שהמאכל מוגבל. אבל ברגע שהאדם מקבל אוכל שיש בו את כל הטעמים שבעולם, הדבר כבר נמצא מלמעלה מהחושים, ואז כבר מגיעים לידי רעב. וזהו ה'רעב' שהיה לבני" כשניתן להם המן. השובע הוא תוצאה של המוגבלות של האדם. יש ביטוי מדהים בעברית: "נפתלי שבע רצון". שבע רצון – הוא שבע, ולכן הוא רוצה עוד... הוא לעולם לא מסיים, כי הוא שבע (מוגבל), ורוצה עוד. וזו תכלית התענוג. זה "ישא ה' פניו".

"וכי איך לא אשא פנים לישראל"? הם מלים את ערלת הלב! הם אומרים שכזית זו שביעה! תמיד חושבים שר' יהודה (כביצה) הוא המחמיר. ההפך הוא הנכון – ר' מאיר הוא המחמיר, כיוון שהוא סובר שכבר מכזית האדם שבע! ואחרי כל זאת, בוודאי שהקב"ה ישא פניו אל ישראל - אל אלו שמבקשים את פניו.

אפשר למול את ערלת הלב עד שמגיעים לגילוי של פנימיות הלב באמת. משה רבינו מחדש לנו שאדם יכול להגיע למדרגה שבה כשנאמר "לא תוכל" במשמעות של "אין לך רשות" – האדם כבר יגיע למשמעות של "אין לי האפשרות". אפשר להגיע למדרגה בה האדם כבר לא יכול לעבור איסור. וכנראה שכמתמידים בפנימיות הלב אפשר להגיע לכך.

השאלה היא האם האדם מבקש את פני ה' או לא. יכול אדם לעבוד את ה' כל חייו, ולא לבקש את פניו. כי לא חסר לו דבר, הכל טוב לו.

באלול הקודם הזכרנו שהעולם הוא עגול ובו לכאורה תמיד אנו במרחק שווה האחד מן השני, והסברנו שבחודש אלול עם ישראל יכולים להגיע למדרגה שהם והקב"ה הם ממש יחד – במרחק אפסי זה מזה. אבל אם ישראל מקשים עורפם אל הקב"ה, עומדים עורף אל עורף – אז המרחק הוא מקסימלי. בחודש זה אנו מבקשים מה' שישא פנים אלינו, "אל תסתר פניך" – אבל בשביל לבקש את פני ה' צריך האדם להיות מספיק עדין-לב בשביל שיהיה לו את הרצון הפנימי הזה. האדם חייב להתחיל ב"בבקשו פני" - שלו, שכן זה בידו. ואח"כ יוכל לדרוש "את פניך ה' אבקש".

את הפסוק "ומל ה' א-לוהיך את לבבך ואת לבב זרעך" – קוראים לעולם לפני ראש השנה, וזו העבודה כולה, שכן המוהל שלמעלה לא יכול לפרוע עד שאני אמול בעצמי את ערלת הלב החיצונית. הדרך להגיע לשם מסתיימת בפרשת ניצבים, אבל הדרך מתחילה בפרשתנו. שבת שלום.

